

Paul Ariste

(Tartu)

VADJA KEELT JÕGÕPERÄLT

Olin haiglas 1988. aasta novembris. Samal ajal oli sinna ravile tulnud 1935. aastal sündinud Niina Lenivenko Vadjamaa Jõgõperä külast, kellelt olin varem vadja keelt kirja pannud. Niinale oli arst öelnud, et haiglas on ka vadja keele harrastaja Paul Ariste, kelle palatisse ta võiks sisse astuda. Niina tuligi mind kaema. Mõlemal oli hea meel, et võisime vadja keeles pajutada. Tahtsin vadja keelest midagi talletada. Viilets tervis ei lasknud seda teha. Palusin siis Niinat, et ta kirjutaks mulle vadjalaste toitudest. Andsin talle vihiku ja pastaka ning ütlesin küsimusi. Teadsin, et ta on pädev vastama, kuid ei tunne foneetilist kirja. Ta lubas kirjutada vene tähtedega. Ta oli postiametnik ja tundis hästi vene kirja. Niina oli oma "noorusel" vaatamata küllalt hea vadja keele kõneleja. Nagu ilmses, üritas ta kõike kirja panna täpselt. Ainult häälikute kvantiteeti ei osanud ta rahuldavalt märkida. Kui lugesin kirjapanekud läbi, lisasin neile Niina hääldamise järgi õiged kvantiteedisuhted. Niina põlvneb Jõgõperä vadjalaste Filimonovite suguvõsast. Ta kadunud mees oli olnud ukrainlane. Sellest siis ukraina perekonnanimi Lenivenko.

20. sajandi alguses pani jõgõperälane Dmitri Tsvetkov oma keelt kirja vene tähtedega. Sajandi lõpul tegi seda taas teine jõgõperälane.

Osutamaks Niina vadja keele oskust ning talletusvõimet, esitatakse mõned tekstinäited.

1. Селянк. латкосэ рикон кэлмэд кана муна. Сиз лейкон хеносси вяхйзе пеккя. я тож пан латкосэ. сиз пан кахс лузикка явоа. сиз валан пимя пяле, сола вяхйзе. а сиз кэйг увясси сеготэн и валан рехтелилэ. и пан ахьёсэ.

śelāṅk. lāt̄kōsē rikon kel̄met kanamunā. siz

leikon hēnossi vähäizē pekķā. ja tōš pān lātķōsē.
siz pān kaks luzikkā javoa. siz valan pīmā pālē,
sōlā vähäizē. a siz ķeig üvässi segotēn. i valan
rehtellīlē. i pān ahjōsē.

Seguroog. Kaussi löön katki kolm kanamuna.
Siis lõigun peeneks natuke pekki. Ja ka panen
kaussi. Siis panen kaks lusikat jahu. Siis valan
piima peale, soola natuke. Aga siis kõik segan
hästi. Ja valan pannidele. Ja panen ahju.

2. Киселя техя кэйкис марьёс. Евикэс ки-
сель. евикэс панна веттесе и панна чихума, вяхй-
зе чихуа. я сиз марьед тряксита и ласса ляпи. сиз
панна сукурлива я анэта вель вяхйзе чихуа. сиз
панна мамун явоа. и кисель он валмиз.

kišelā teḡḡā keikiš marjoš. jevikeskišel.
jevikes pannā vettēsē i pannā čihumā. vähäizē
čihua. ja sis marjet trāksitā i lassā läpi. sis
pannā sukurlīvā ja anētā vēl vähäizē čihua. sis
pannā māmunjavoa. i kišel on valmiž.

Kisselli tehakse kõigist marjust. Jõhvika-
kissell. Jõhvikas pannakse vette ja pannakse
keema. Natuke keeda. Ja siis marjad purustatakse
ja lastakse läbi (sõela). Siis pannakse peensusk-
rut ja lastakse veel natuke keeda. Siis pannakse
kartulijahu (= kartulitärklist). Ja kissell on
valmis.

3. Пиим панна хаппэнэма. сиз кор вытэта
вялля. и luzikekā segotēta niķaugā, kunis toēb
вэй.

pīm pannā ḡappenema. sis kōr vetētā vällā i
luzikekā segotēta niķaugā, kunis toēb vei.

Piim pannakse hapnema. Siis koor võetakse
välja (= ära). Ja lusikaga segatakse niikaua,
kuni tuleb või.

Niina Lenivenkolt on etnograafiaandmeid 24
talletuses, mis peaaegu kõik käsitlevad toitude
hankimist ja valmistamist. Ta on pannud kirja ka
kõigi 10 Jõgõperä külas elavate nimed, kes 1988.
aasta lõpus oskasid pajatada ning pajatasid oma-

vahel vadja keelt.

Niina on olnud leidlik mõnede vadja vokaalide märkimisel vene tähestikus. Vadja *ä* on märgitud järjekindlalt *я*-ga: *пяле* = *rāle* 'peale', *вялля* = *vällä* 'välja, ära', *техя* = *teχ'ä* 'tehakse', *песся* = *ressä* 'pestakse', *вяхяйзе* = *vähäize* 'natuke' jne. Vadja *е*-d (eesti *õ*) tähistab üldiselt *э*: *кэйкис* = *keikiš* 'kõigist', *вэй* = *vei* 'või', *кэва* = *keva* 'kõva', *ахьёсэ* = *ahjõsē* 'ahju'. Raskusi on olnud ü siirdmisega. Sõna alguses on selle asemel vene *у*, sõna sees konsonandi järel *ю*: *увясси* = *üvässi* 'hästi', *чюля* = *čülä* 'küla', *хю* = *hü* 'nemad, nad'.

Raskusi on olnud vadja keele pikkade häälikute, eriti just pikkade vokaalide märkimisega. Rõhulisi ja rõhutuid pikki vokaale on Niina tavaliselt märkinud lühikeste häälikutena: *пан* = *rān* 'panen', *панна* = *rapnā* 'pannakse', *пимя* = *rīmā* 'piima', *латкосэ* = *lātķõsē* 'kaussi', *лузика* = *luzikkā* 'lusikat', *ахьёсэ* = *ahjõsē* 'ahju', *ветэта* = *vetetā* 'võetakse', *чихума* = *čihumā* 'keema', *лампад* = *lampād* 'lambad' jne. Ainult üksikjuhtudel on pikka vokaali märgitud kahe tähega: *пиим* = *rīm* 'piim', *рооп* = *rōp* 'puder', *сааб* = *sāb* 'saab'. Selle märkimisviisi eeskujuks on ehk olnud soome või eesti keel. Kui vadjalased olid Saksa okupatsiooni ajal pagendatud Soome, oli Niinagi viidud sinna, kus ta oli olnud soomekeelses algklassis. Eesti keelega on tal olnud kokkupuuteid postiametnikuna.

Vadja keele lühemaid ja pikemaid konsonante on Niina osanud eraldada. Tal on *какку*, *какуд* = *kakku*, *kakud* 'kakk, kakud', *вэтта*, *вэтэта* = *vettā*, *vetetā* 'võtta, võetakse', *мусиккэ*, *мусикэд* = *musikkē*, *musikeD* 'mustikas, mustikad', *вацца*, *вацад* = *vassa*, *vasad* 'vats, vatsad', *песся* = *ressä* 'pestakse', *песя* = *pesä* 'pesa', *каннэта* = *kannetā* 'kantakse', *канна* = *kanna* 'kanna', *лиха* = *liχa* 'liha', *лиххасэ* = *liχāsē* 'lihasse' jne. Pika konsonandi kirjutamises on siiski eksimusi, nagu *ланту* 'kaalikas', *анэта* 'antakse', kus peaks ole-

ma лантту = лантту, аннэта = аннетā jne. Kui vad- ja keeles on esinenud heliline või poolheliline konsonant, on Niina selle märkinud vene keele helilise konsonandi vastega: тыйээд грибад = teized gribaD 'teised seemed', калад = калаD, калад, вяхяйзэ = vähäizē 'natuke' jne. Teoretiseeriv eksimus on olnud tõik, et passiivi vormides on kasutatud üksnes tuletist -т, kuigi seal võib esineda ka pikema klusiiliga tuletis: лейкати, peaks olema лейкатти = leikattī 'lõigati' jne.

Jõgõperä oli omal ajal kakskeelne küla, mille ühes otsas kõneldi vadja ja teises isuri keelt. Küla viimaste vadjalaste emakeeles on isuri sõnu. Nõnda on Niinalgi хю 'nemad' < isuri hū ~ hō, hēnossi 'peeneks' < hēno 'peen' jne.

Niina Levinenko kirjapanekust võib kokkuvõtlikult nentida, et kuigi see vadjalane pole filoloog ega saanud lingvistilist koolitust, on ta siiski üsna hästi talletanud oma hääbuvat keelt. Mõnel määral on ta ehk võinud jälgida nende fenougristide vadja keele transkribeerimist, kes on teda kasutanud keelejuhina.

Пауль А р и с т е

(Тарту)

ЗАПИСИ ВОДСКОЙ РЕЧИ СЕЛА КРАКОЛЬЕ

Р е з ю м е

Находясь в больнице в ноябре 1986 года автор попросил записать русским шрифтом свою водскую речь пациентку Нину Ленивенко. Публикуююяты примеры записи с комментариями.